CYPRUS INTERNATIONAL UNIVERSITY
ULUSLARARASI KIBRIS ÜNİVERSİTESİ

DOI: 10.22559/folkloredebiyat.2017.38

folklor/edebiyat, cilt:23, sayı:91, 2017/3

EDEBİYAT SOSYOLOJİSİ BAĞLAMINDA II. DÜNYA SAVAŞI SONRASI ALMAN EDEBİYATI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Oğuzhan EKİNCİ*

I. GİRİŞ

Hegel, *Hukuk Felsefesinin Prensipleri* adlı eserinin ön sözünde, felsefenin dünyanın nasıl olması gerektiğini öğretmede hep geç kaldığını ve ancak realitenin oluşum sürecini işleyip bitirmiş olduğunda ortaya çıktığını söyler: *"Minerva'nın baykuşu, ancak gün batarken uçmaya başlar."* (Hegel, 1991; 31). Fakat bir sohbetlerinde Hegel'e *'Minerva'nın baykuşu'* benzetmesine farklı bir yorum yüklediğini bildiren Michelet, Minerva'nın baykuşu imgesiyle betimlenen felsefeyi, gecenin alacakaranlığında, yeni bir sabahın doğuşunu ve dingin bir dünyanın şekillendiğini haber veren bir *"horoz ötüşüne"* benzettiğini bildirir. Hegel, arkadaşının bu iyimser yorumunun da geçerli olabileceğini kabul eder (Klenner, 1982; 134).

Hegel'in yukarıda "Minerva'nın baykuşu" metoforuyla vurguladığı sorun, birçok bakımdan felsefe ile iç içe olan sosyoloji** bilimi için de geçerlidir. Sosyoloji bilimi, toplumsal yapıları, -olayları, -ilişkileri, -kurumları ve bunlara dair değişimleri ancak realitenin oluşum sürecinden sonra inceleyebilmektedir (Erkal, 1987; 11). Toplumsal gerçek-

* Arş. Gör. Dr., Erzurum Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, oguzekinci8@gmail.com

** Farklı bilim dallarının araştırma konusu olarak 'toplumu' incelemelerine ve bu ortak paydada nasıl buluştuklarına dair bkz. Kurtkan,1980; 2-3.

liğin peşinden ağır aksak yürüyen sosyoloji, toplumu ve toplumsal olayları anlamaya/açıklamaya çalışırken bir düzen ve disiplin olan sanatı, sanatsal etkinlikleri ve bunların toplum üzerindeki etkilerini de değerlendirmeye tabi tutar (Moran, 2002; 72). Çünkü sanatçı, içinde yaşadığı toplumsal çevirimi anlama sürecinde toplumun psikolojik ve sosyolojik yönlerini bilmeye, toplumun duygu ve düşüncelerini kavramaya ve bunları kendi imbiğinde eriterek eserlerinde aktarmaya gayret gösterir (Erdem, 1982; 168). Bu bakımdan sanat olgusuna karşı duyarsız kal(a)mayan sosyoloji, toplumu anlamamlandırma ve açıklamada başvurduğu sanat dallarından birisi, belki en önemlisi, de edebiyattır.

II. Edebiyat ile Sosyolojinin Kesişme Noktası

Edebiyat, en kaba tanımla ile bir yazarın bilgi, gözlem, deneyim ve hayal dünyasından beslenerek duygu ve düşüncelerini yazı aracılığıyla ifade etmesidir (Kabaklı, 1985; 5). Edebiyatçı, tasavvur ettiği düzeni, idealize ettiği tutum ve davranışları, insana ve hayata dair edindiği pratikleri ve değerler bütününü yazdığı eserler aracılığıyla okura telkin ve teklif eder (Uygur, 1985; 81). Bu yönüyle edebiyat, özgün bir epistemolojiye sahiptir ve (post-)modern dünyanın anladığı biçimde *"nesnel bir bilgi"* sunmak iddiasından uzaktır (Uygur, 1985; 80-84). Ancak edebiyatçının toplumsal bir olgu olarak kabul edilen "dil" üzerinden toplum ile buluşması sebebiyle edebiyat, soysal bir kurum olma hüviyeti kazanmaktadır (Köksal, 2004; 215-225). Bu ortak payda yani "dil olgusu" nedeniyle edebiyat, medeniyet gibi makro düzlemlerdeki sosyal, siyasal ve ahlaki teşekküllerde kaçınılmaz bir rol üstlenmektedir (Safa, 1979; 27-29). Bu yönüyle sosyolojinin araştırma alanına giren edebiyat, toplumun en küçük yapı taşı olan bireyin yanı sıra dönemin aile hayatı, siyasal yapısı, ekonomik sistemi, toplumsal ilişkileri gibi çevrimleri kapsamakta (Cuma, 2009; 81-89) ve bu *"dış gerçekliği"* bir ayna gibi yansıtmaktadır (Moran, 2002; 17).

Edebiyatın yukarıda bahsi geçen bu "yansıtma işlevi", sanatçının içinde yaşadığı dönemin hem bugününe hem de geçmişine dair tarihsel bir derinlik/bütünlük de içermektedir. Nitekim sanatçının içinde yaşadığı *"tarihsel durum"* ve tanık olduğu toplumsal dönüşümler, kendisini bir özet gibi eserlerinde yansıtmaktadır (Moran, 2002; 64). Böylece *"hakikati arama telaşı"* içerisinde olan edebiyatçı, tüm özgünlüğü ve biricikliği ile kaleme aldığı eserlerinde bu tarihsel gerçekliği dışa vurmaya çalışmaktadır (Moran, 2002; 55). Bu bağlamda edebiyat sosyolojisi, yazarın kendisini çevreleyen toplumsal koşullardan bağımsız yazmadığını ileri sürmekte ve *"edebiyat içindeki ekonomik, toplumsal ve siyasal koşulları geniş bir biçimde ele alarak, edebiyatın maruz kaldığı şartları ve etkileşimleri incelemektir"* (Can/ Özbay, 2014; 62).

Edebiyatçı bir taraftan dış-gerçekliğe dair eski ve pörsümüş gördüğü unsurları yansıtmaya çalışırken, diğer taraftan da inşa ettiği *kurmaca* ile iyi, güzel ve doğru bildiği unsurları işleyerek bu dış-gerçekliği biçimlendirmeye çalışmaktadır (Uygur, 1985; 81). Bu bakımdan edebiyat ile sosyoloji arasında dönüşümlü bir ilişki mevcuttur; toplumsal şartlarının edebiyatı etkilediği gibi edebiyat da toplumu etkileyebilmektedir (Aydın, 2009; 357-370). Bu veçhesiyle edebiyat, havasını soluduğu toplumun bugününü anlatan ve yarınını aydınlatan bir role sahiptir (Karpat, 1971; 8-10). Bu nedenle edebiyat, toplumun siyasal ve ekonomik yapısına, değişim ve dönüşümlerine bir kaynak teşkil edebilir.

Edebiyatın sosyoloji bilimi ile buluştuğu nokta da tam burasıdır (Kösemihal, 1968). Edebi metinler, hem toplumsal gerçekliğe ilişkin ipuçları sunabilir hem de toplumu bir bütün olarak okumak için bir arka plan oluşturabilir (Alver, 2004; 216). Bununla birlikte, edebi metinlerin kaleme alındıkları dönemin toplumsal gerçekliğine dair bilimsel bilgiler de bu metinleri anlamaya yardımcı olabilir (Alver, 2004; 14). Bu bakımdan sosyoloji, toplumun incelenmesi, açıklanması ve yorumlanmasında edebiyatı göz önünde bulundurur (Karabulut, 2012; 89-99).

Edebi metinlere yönelik bu sosyolojik nazar, her ne kadar 1800 yılında Madame de Staël'in *"Sosyal Kurumlarla Münasebetleri Bakımından Edebiyat"* adlı çalışmasıyla ortaya çıkmış olsa da bu ve benzeri çalışmalar bilimsel sistematikten yoksun olduğu için edebiyat sosyolojisinin birer öncüsü olarak kabul edilmiştir.* II. Dünya Savaşı sonrasında özelllikle G. Lukacs, L. Goldmann, P. Berger, T. Luckmann, R. Escarpit, A. Adam ve J. P. Sartre'nin çalışmalarıyla gelişen edebiyat sosyolojisi, deneye ve tecrübeye dayanan ciddi bir bilimsel alan olarak kabul görmüştür (Yazıcı, 2009; 5). Edebiyat ile toplum arasındaki karşılıklı bir ilişkinin var olduğunu, edebiyatın toplumsal ve kültürel bağlamı içerisinde değerlendirilmesi gerektiğini savunan edebiyat sosyolojisine göre, toplumu sadece kurumlar bazında ele almak hatalı bir tutumdur (Kırtıl, 2012; 292). Çünkü toplum, insanın davranış ve tutumlarına, duygu ve düşüncelerine yön veren değerlerden/standartlardan oluşmaktadır ve sosyoloji bilimi, sadece tarihsel ve toplumsal olanın basit yansımalarını değil, aynı zamanda bunlara yön veren değerlerin doğasını da açık hale getirmelidir (Swingewood, 1972; 17). Bu bakımdan edebiyat sosyolojisi, yazarların hangi değerlere göre yazdıklarını, dönemin değer ve anlam algısına nasıl bir yenilik getirmiş olduklarını, hangi okur kitlesine hitap ettiklerini ve bunları yaparken nasıl bir edebi tutum sergilediklerini sorunsallaştırmaktadır.**

Yukarıda zikredilenler ışığında edebiyatın hali hazırdaki toplum ile doğrudan bir bağa sahip olduğunu; eserin kaleme alındığı dönemdeki toplumsal sorunların, siyasal meselelerin, sosyo-ekonomik çalkantıların yani kısacası o zamanın ruhunun bu sahanlıkta ele alındığını ileri sürebiliriz. Bu savı desteklemek; tarihsel durum (*historische Situation*) ile edebiyat arasındaki bağlantıyı göstermek için II. Dünya Savaşı sonrası Almanya'nın siyasal, sosyal ve ekonomik durumuna kısaca değinerek bu değişim ve dönüşümlerin edebiyat dünyasındaki yeni biçim ve içeriklerin oluşmasını nasıl etkilediğini ortaya konmaya çalışılacaktır. Böylelikle toplumsal alana dair dış gerçekliğin edebiyatta

* Edebiyat sosyolojisinin öncüleri olarak Madam de Stael, H. Taine, Marx, Engels, Belinski, Saltikov Sçerdin, Çernişevski, Dobroliabov, Pisarev, Plekhanov, Lukacs'ın isimleri sayabilir (Anar/ Özbay, 2013).

** Ülkemizde II. Meşrutiyet döneminde Ahmet Şuayıb ile başlayan edebiyat sosyolojisi alanındaki çalışmalara ve edebiyatın toplumu dönüştürebilme işlevine dair Berna Moran, roman üzerinden, şu cümlelerle dikkat çekmiştir: "Bizde romanı başlatanlar iki yoldan terakkiye hizmet etmiş oluyorlardı. Birincisi, edebiyatta ilerlemiş Avrupalıların geliştirdiği ve uygar insanlara yakışır bir anlatı türünü Türkiye'ye getirmek ve tanıtmak suretiyle. Yani edebiyatta Batılılaşmamıza yardım ederek. İkincisi, gazete gibi romanı da eğitim amacıyla kullanarak yine terakkiye yardımcı olmakla." (Moran, 1991; 17). Moran'ın dikkat çektiği bu durum, edebiyatın, bütün türleriyle beraber, başta yazarın duygu ve düşünce dünyasını, siyasal ve sosyal gelişmeleri, toplumsal hareketlilikleri yansıttığı gibi toplumun dönüşümünde de önemli bir işleve sahip olduğunu göstermektedir (Alver, 2011; 68).

nasıl bir karşılığının olduğu ve edebiyatın da toplumsal alanı ne şekilde etkilediği irdelenecektir. Çalışmanın konuyu ele alış tarzı, kimileri tarafından sosyoloji ile edebiyatın ayrı ayrı ele alındığı ve bu iki unsurun içselleştirilemediği şeklinde eleştirilebilir. Fakat bu eleştireler çalışmanın asıl hefininin ıskalandığı anlamına gelecektir. Çünkü çalışmanın ana ilgi odağı, multi-disipliner bir bakış açısıyla belli bir zaman ve mekân düzleminde cereyan eden çevresel koşulları kapsayan tarihsel/sosyolojik durum ile edebiyatın birbirleriyle ne denli bir bütünlük/işteşlik içerisinde olduğunu ortaya koymaktır.

III. İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Almanya'nın Tarihsel Durumu

II. Dünya Savaşının baş müsebbibi olan Nazi Almanya'sı 8 Mayıs 1945 yılında imzaladığı *"kayıtsız-şartsız kapitülasyon"* ile yıkılmış ve 5 Haziran 1945'teki *"Berlin Bildirisi" (Berliner Erklärung)* ile siyasal yönetim Amerika, İngiltere, Fransa ve Rusya'dan oluşan dört müttefik devletin eline geçmiştir (Prollius, 2006; 21). Yaklaşık dört yıl sürecek (1945-1949) olan bu *"işgal"* sürecinde *(Besatzungszeit)* ne bir Alman halkı ne de bir Alman devleti mevcuttu (Schulze, 1989; 18). "Çökmüş bir toplum" (*Zusammenbruchgesellschaft*) olarak mutlak bir yıkım ile karşı karşıya kalan Almanların bu dönemdeki en birincil kaygıları hayatları idame ettirmekti (Klönne, 2008; 41). Bu durum, Almanlar için her şeye sil-baştan başlayacakları yeni bir başlangıç, bir milad/sıfır noktası *(Stunde-Null*) demekti (Görtemaker, 1999; 159). Milyonlarca insanın canına mâl olmuş ve Avrupa devletlerini yıkıma uğratmış olan bu savaşın bitimiyle birlikte Almanların en temel hedefi *"yeniden inşa"* idi (Wolfrum, 2002; 59). Yeniden inşa, özelde Almanları genelde ise tüm dünya devletlerini ilgilendirmekteydi. Çünkü yükselen komünizm tehlikesi, yakın bir gelecekte dünyayı ikiye bölecek ve Batılı devletler bu güç mücadelesinde Avrupa'yı ve dünyayı kendi çıkarları için yeniden tasarlayacaklardı (Allemann, 1956; 42).

Mutlak bir yıkım yaşayan Almanya'nın başa çıkması gereken en önemli mesele, toplumun temel ihtiyaçlarını gidermekti. Savaşın sona ermesiyle topraklarının azımsanamayacak bir kısmını kaybetmiş olan Almanya'nın nüfusu, bu topraklardan gelen göçmenler nedeniyle 66 milyona yaklaşmıştı ki bu sayı 1939 yılında 59,8 milyondu (Gallus, 2008; 40). Sayıları 10 milyon civarındaki bu göçmenler, Almanya'daki toplumsal düzeni derinden sarsmıştı (Vogel, 1981; 25). *"Sırtçantalı-Almanlar"* diye tabir edilen bu göçmenler, gittikleri yerlerde birer *'türedi'* ya da kaybedilmiş olan savaştan kalma birer *'eşantiyon'* olarak görülüp toplum tarafından dışlanmıştır (Habbe, 2002; 228). **'**Çekirge sürülerine' benzetilen bu yabancı Almanlar (!) bazı beldelerde ekonomik yük olarak görülüp istenmezken bazı beldelerde ise toplumdan tecrit edilmiştirler (Schwarz, 2004; 731). Bu mülteci sorunuyla beraber baş gösteren bir diğer önemli sorun da yerleşim sorunuydu. Savaş, Almanya'daki yerleşim alanlarını tahrip ettiği için Almanların çoğu evsiz kalmıştı. Öyle ki savaşın tahribatından daha çok etkilenmiş olan Dortmund, Köln gibi şehirlerde evlerin yarısından fazlası oturulamaz vaziyetteydi (Gallus, 2008; 40). Müttefik devletler, konut sıkıntısını gidermek için Almanları hasar görmemiş binalara ya da çabucak inşa edilen derme çatma kamplara yerleştirmiştirler. Müttefik devletler, üretim faaliyetinde bulunamayan Almanların yeme, içme ve barınma gibi sıkıntılarını gidermek için kendi aralarında anlaşarak Almanlara yardım etmeye çalıştılar (Erker, 1990; 392-400). Müttefik devletlerin bu dönemde izledikleri politikalar daha çok yiyecek ve

içecek temini üzerine kurulu olduğu için bunlar *"mide politikası"* olarak tanımlanmıştır (Echternkamp, 2013; 29). Böylece müttefik devletler, yiyecek karneleri dağıtarak her Almana günde ortalama (1948'e kadar geçerli olan rakamlar) 1250 gr. kalori değerinde yiyecek verilmesine karar vermiştiler.* Örneğin Amerika, 1946 ile 1947 yılları arasında Almanya'ya 1,596 ton yiyecek yardımında bulunmuştur (Gries, 1991; 73).

Döneme damgasını vuran kıtlık sorunu, şehirlerin muhtelif yerlerinde kara borsaların oluşmasına, tefecilik yaygınlaşmasına ve yiyecek ya da kömür gibi ihtiyaç maddelerine yönelik küçük çaplı hırsızlıklar artmasına neden olmuştur (Uhl, 2009; 49). Kendilerine verilen yiyeceklerle yetinmeyen bazı Almanlar, hayatlarını idame ettirebilmek için kırsal alanlara gidip tarlalardan lahana, patates gibi ürünler çalmıştır (Noack, 2006; 94). Yiyecek hırsızlığının artması üzerine Köln Kardinalı Josef Frings 1946 yılının Noel gecesinde *'Tanrının bu gibi masum suçları affedeceğine'* inandığını belirtmiştir. Bu cevaz ile birlikte ısınmak ya da karnını doyurmak amacıyla yapılmış küçük çaplı hırsızlıklar, halk arasında fringslemek (*fringsen*) olarak adlandırılarak masum hale getirilmiştir (Echternkamp, 2013; 27). Savaş sonrasındaki bu zor koşulla,r aynı zamanda toplumsal ahlakı da etkilemiştir. Kadına yönelik şiddetin artması, yiyecek karşılığında fuhuş yapılması ya da tecavüz olaylarının artması savaş sonrası Alman toplumunun karanlıkta kalan taraflarıdır (Frevert, 1986; 246).

Savaş sonrası yıllarda yaşanan bu çöküşten en çok etkilenen aile kurumu olmuştur. Eşlerinin askerden dönüp dönmeyeceğinden emin olmayan kadınlar, hem kendi hayatlarını hem de bakmakla mükellef oldukları kişilerin hayatlarını idame ettirebilmek için çalışma hayatında yer almaya mecbur kalmıştılar. Çalışma hayatına katılan bu kadınlar, eşlerini savaşta kaybetmeleri ya da uzun esaretten sonra eve dönen ve savaştan psikolojik olarak olumsuz etkilenen eşleriyle anlaşamamaları nedeniyle boşanma yolunu tercih etmiştiler (Theile, 2006; 252). Bu nedenle boşanma olaylarının sayısı savaştan sonra artmıştır. Öyleki 1948 yılındaki boşanma oranları, savaş öncesi yıllara nazaran iki katına çıkmıştır (Uhl, 2009; 49). Aile kurumu ile doğrudan bağlantılı bir sorunda savaş esirleri meselesiydi ki savaşın bitimi ile birlikte on bir milyon Alman askeri düşman devletleri tarafından esir alınmıştı (Uhl, 2009; 68). Müttefiklerin maden işlerinde ya da başka ağır işlerde değerlendirdikleri bu Alman esirlerin yaklaşık olarak onda biri esaretteyken yaşamlarını yitirmiştir (Uhl, 2009; 68-69). Batılı işgalci güçler ellerindeki esirleri peyderpey serbest bırakırken Rusya elindeki esirleri hemen serbest bırakmada acele etmeyip elindeki son Alman askerlerini savaştan yaklaşık beş yıl sonra (5 Mayıs 1950'de) serbest bırakmıştır (Uhl, 2009; 76).

Bu sorunların haricinde müttefik devletleri meşgul eden diğer bir sorun da Almanların topyekûn olarak Nazi fikriyatından arındırılmasıydı. Müttefklere göre Nazizm'e bulaşmış, suçlu ya da şaibeli kişilerin görevlerinden alınmlı ve yerlerine "demokratik kurumların geliştirilmesine yardımcı olacak, siyasi ve ahlaki niteliklere sahip, yetenekli kişilerin" getirilmeliydi (Taylor, 2011). Fakat müttefiklerin Almanya'ya yönelik farklı politikalar gütmeleri, Nazilerden arındırılma işleminde aksaklıklara neden olmaktaydı. Bu aksaklıklara rağmen bütün işgal bölgelerindeki NSDAP görevlileri ve SS üyeleri, be-

* Bu oranlar işgal bölgesinden işgal bölgesine değişmekteydi. En az hassasiyet gösteren Rus işgal bölgesinde rakamlar biraz daha düşüktü (Uhl, 2009; 38).

lediye başkanları, farklı alanlardaki üst düzey yetkilileri müttefiklerce gözaltında alındı ve yerlerine anti-faşist kişiler atandı. Amerikalılar, 1949 yılının Nisan ayına kadar, yani Federal Almanya Cumhuriyeti'nin kuruluşundan birkaç gün öncesine kadar doktorlar, avukatlar, sanayiciler, diplomatlar ve generallerden oluşan yaklaşık 200 üst Nazi yetkilisini yargıladılar (Stiepani, 1999; 227-239). Bunun haricinde toplama kamplarında insanlığa karşı suç işlemiş olanları bulmak için alt rütbeli Nazileri de yargılamak için girişimde bulundular. Ancak geniş çapta yapılan bu temizlik işlemi, resmi kurumlarda ya da fabrikalarda personel yetersizliğinin başgöstermesine sebep olmaktaydı (Wille, 1993; 17). Bu durum, hem kamuoyu tarafından hem de resmi makamlar tarafından eleştirilerek siyasal bir soruna dönüştü ve toplumda "genel af" ile ilgili tartışmaların başlamasına neden oldu (Weinke, 2006; 7-8). Bunun neticesinde CDU hükümetinin desteği ile Alman mahkemeleri, Nazi avının önünü kesmek için geçmiş dönemlerdeki suçlara yönelik 31 Aralık 1949 tarihinde bir "cezasızlık" (*Straffreiheit)* kararı alarak kapsamlı bir af yasası için ilk adımı attı. Nazisizleştirme işlerini peyderpey tekeline alan Alman yargı sistemi, Nasyonal sosyalist suçluları yargılamada isteksiz davranmaktaydı (Echternkamp, 2013; 74).

IV. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Alman Edebiyatı

"Molozları defedin! Yoksa inşa başarılamaz."
(Kurt Hiller-1947)

Büyük hesaplaşmalar büyük krizlerle başlar. Almanya'da savaş sonrasında vuku bulan şey de toplumsal hesaplaşmanın ilk önce edebiyat alanında; yeni kavramların, anlam dünyalarının ve toplumsal uzlaşma biçimlerinin aranması şeklinde olmuştur (Lobensommer, 2010; 221). Edebiyat çevrelerinde aranan şey, içinde bulundukları vahim durumun üstesinden gelebilecekleri bir teselli bulmak, tutunabilecekleri yeni sağlam tutamaklara kavuşmak ve bir Alman olarak yeniden itibar görmekti (Hinderer, 1994; 125). 1948 yılında yayımlanan bir şiir seçkisinin *'Enkazda Teselli'* (*Trost in Trümmern*) adını taşıması, bu arayışı özetleyen veciz bir ifadeydi (Bormann, 2006; 77). Bu bakımdan savaş sonrası dönemin Alman edebiyatçıları, Wolfgang Brochert'ın deyimiyle, nihilizmin temizlenmiş uzayında, hayır demenin zindeliğinde, taştan ve düşünceden oluşan yeni yapılar inşa etmenin derdindeydiler (Pierenkemper, 2009; 114).

Savaş sonrası Alman edebiyatı *'savaş edebiyatı'* (*Kriegsliteratur*) ve Alman askerlerinin esarette yazdıkları *'yurda-dönüş edebiyatını'* (*Heimkehrliteratur*) içine alan *'enkaz edebiyatı'*ndan (*Trümmerliteratur*) oluşmaktadır. Gençliğini savaş meydanlarında ya da esir kamplarında açlık ve sefalet içinde geçiren bir kuşağın sözcülüğüne soyunan bu edebiyatçılar, ortaya koydukları edebiyata bilinçli olarak "enkaz edebiyatı" adını vermiştiler (Aytaç, 2005; 360). Çünkü bu edebiyat, döneme damgasını vuran toplumsal olayların, politik çıkmazların ve hayata dair sorunların birer yansımasından oluşmaktaydı (Böll, 1985; 31-35). Bu sayede yukarıda genişçe yer verilen açlık, sefalet ve evsizlik gibi o döneme ait sorunlar edebiyat yoluyla gözler önüne serilmeye çalışıldı (Karcher, 2006, 54).

Bu edebiyatçıların oluşturmaya çalıştıkları yeni biçimin omurgasını oluşturan te-

mel yapıt, Hans Werner Richter'in 1949 yılında yayımladığı *"Senin oğulların, Avrupa"* (*Deine Söhne, Europa*) adlı şiirler antolojisinde* yer alan Günter Eich'ın kaleme aldığı *"İnventur"* adlı şiirdir:

"bu benim şapkam
bu benim paltom
burda benim tıraş malzemelerim
*keten bir torbanın içinde"***

Hiçbir metaforik vurguya yer verilmemiş olan bu şiir, okur tarafından yorumlanmaya ihtiyaç duyulmayacak bir sadelik ve nesnel bir anlatımla yazılmıştır (Bormann, 2006, 78). Söyleneceğini en sade ve en açık şekilde söylemek üzerine kurulu olan bu yeni biçime *"kel biçim"* (*Kahlschlag*) adı verilmiştir (Graf, 2004; 109). Wolfgang Weyrauch'un türettiği bu kavram, Alman edebiyatındaki yenilikçi programın; şartsız, kuralsız ve temelsiz bir başlangıcın adıydı (Weyracuh, 1989; 204). Kahlschlag, Nazi Almanya'sının eski görkemli söylemlerini ve anlam biçimlerini reddeden, çok kelime kullanımına karşı çıkan, yaşanmışlıkların kelimeler ile ifade edilebilirliğini sorgulayan, fakat söylenecek olanın da söylenmemiş çokça şeyi ifade edebileceğini savunan sade bir biçimdi (Bormann, 2006; 79). Bu yeni biçim ile II. Dünya Savaşı sonrası Alman edebiyatı, içinde bulunduğu reel durumu ifade etmeye ve edebiyat alanında yeni bir başlangıç yapmaya yöneldi (Guntermann, 1999; 16).

Alman edebiyatçılarının savaş yıllarında yayınlanmayan yapıtlarını mütalaa etmek için Hans-Werner Richter ve Alfred Andersch'ın girişimleriyle yıllık toplantılar düzenlendi. Bu toplantılar o dönemdeki edebiyat dünyasının tanınmış isimlerinin bir araya gelmesini ve en nihaye *Gruppe 47* adı verilen bir oluşumun kurulmasını sağladı (Bandet, 2006; 135). Alfred Andersch, *Gruppe 47*'nin ikinci toplantısında edebiyat mahfillerinin yeni programı olarak kabul edilecek bir yazı yayınladı. *"Karar Aşamasındaki Alman Edebiyatı"* (*Die deutsche Literatur in der Entscheidung*) başlıklı bu yazısında Andersch, şu ifadelere yer verdi: *"Genç kuşak bir tabula rasanın önünde durmaktadır; gerekli olan yeni ve orijinal bir oluşum hareketinin; Alman düşünce hayatındaki bir yeniciliğin önünde durmaktadır"* (Andersch, 2004, 210). Andersch, tabula rasa imgelemi ile içe bükey olarak yeni biçim ve içeriklerin aranması gerektiğini ve dışa bükey olarak da kurulmakta olan *Yeni Dünya Düzeni* ile yeni ilişkilerin inşa edilmesini kastetmekteydi (Negt/Kluge, 1981; 379). Bu anlayışa göre yeni olana bir yer/yaşama alanı açılabilmek için eskiye yani Nazi Almanya'sının kötü ve hastalıklı unsurları silinip atılmalıydı. Bu nedenle şiir, hikâye ya da roman gibi bütün edebi türler, mümkün oldukça yalın bir şekilde kaleme alınmalı ve estetik kaygılar bir kenara bırakılarak aktarılmalıydı (Richter, 1962; 8-9).

Dönemin ünlü şairlerinden biri olan Günter Eich, bu hareketin özünü şöyle tarif etmiştir: *"Bir şiir, ne kadar sıfat içeriyorsa o kadar kötüdür. Bir şiir, ne kadar uzunsa*

* Antoloji, Alman askerlerinin esir kaplarında yazılmış oldukları şiirlerinden oluşmaktaydı.

** "dies ist meine Mütze,
dies ist mein Mantel,
hier mein Rasierzeug
im Beutel aus Leinen"

o kadar kötüdür. Şiirin içerisinde kullanılamayacak kelime yoktur" (Storck, 1988; 41). Bu sebeple yeni başlayan yazarlar önceki kuşaklar ile bağlarını tamamen koparmalı ve kendilerine daha önce hiç denenmemiş yeni biçimler oluşturmalıydılar (Braese, 2001; 17). Böylece Nazilerin sebep olduğu savaştan dolayı yaşam alanlarını- işlerini ve geleceklerini kaybeden, yaşları yirmi ile kırk arasında değişen bu "*kayıp kuşak"*, savaştan geriye kalan dil kırıntıları ile kendilerine yeni bir edebiyat kurmaya çalıştı (Kyora, 2007; 46). Oluşturulmaya çalışılan yeni edebiyatın amacı, eskiyi güzel göstermeyi ya da şimdiyi yok saymayı değil, savaşı ve savaş sonrası yıkımı tüm gerçekliğiyle resmetmekti (Weyrauch, 1989; 202). Bu yenilik, aynı zamanda istemli bir dışlama ve sansürü de beraberinde getirdi. Nazi diktatörlüğü zamanında işlenen zulümlere aldırmayarak edebiyat namına bir takım güzellemeler yazan eski yazarların eserleri birer *'kaligrafi'* ve dilleri de *'köle dili'* olarak kabul edildi (Hocke, 1946; 9). Hans Carossa, Werner Bergengruen, George Britting, Ricarda Huch, Reinhold Schneider, Wolf von Niebelschütz gibi 1920 ile 1940 yılları arasındaki Alman yazın hayatında önemli bir yere sahip olan eski kuşağın edebiyatçıları, bir kalemde çizildi (Esselborn, 1986; 230). Bu dışlayıcı tutum Thomas Mann, Bertolt Brecht ya da Alfred Döblin gibi Almanya'dan göç etmiş ünlü yazarlara karşı da sergilendi ki bu sebepten ötürü Almanya'ya geri dönen bazı ünlü yazarların Alman edebiyatındaki yerlerini almaları gecikti (Braese, 2001; 19). Bu bakımdan Nazi dönemine karşı eleştirel bir tutum takınan, bunların biçim ve anlatımlarından farklı arayışlar peşinde olan bu yeni kuşak, Alman edebiyatına yeni bir soluk getirdi (Hocke, 1946; 203-204).

Bu yeni edebiyatın konu edindiği meseleler yazarların içinde bulundukları ve yukarıda tafsilatlı olarak ele alınan tarihsel durumdan beslenmekteydi. Çünkü Nazizm ve onun sebep olduğu yıkımlardan müteşekkil böylesi bir süreçte, Wolfdietrich Schnirre'nin ifade ettiği şekilde *"uyuşturuculara değil, hakikate ihtiyaç duyuluyordu"* (Fischer, 1986; 31). Schnirre'nin "hakikat" ile kastettiği şey, tüm yaşanmışlıkların ve içinde bulunulan dış gerçekliğin röntgenini çekmekti. Gerçekliğin röntgeni çekmek de ancak meseleleri her türlü ideolojiden arındırılmış bir ifade biçimi ve doğru bir bakış açısı ile ele almaktan geçmekteydi (Böll, 1985; 30). Kendisini bu enkaz edebiyatına mensup addeden ünlü yazar Heinrich Böll, estetik kaygıları bir kenara bırakarak kısa cümleler ve sade betimlemeler ile hikâyelerini kaleme almıştır. Böylece Böll, Hitler ya da Göbbels'in heyecanlı, hamaset kokan yalan yanlış Almancalarına* karşı bir duruş sergilemiştir. Böll'ün ve bu yeni kuşağa mensup olan yazarların dilsel estetikten kaçışları, eski militarist ve görkemli estetik anlayışına karşı eleştirel tutumun bir dışavurumuydu.

Edebiyat, savaş sonrası Almanya'nın içinde bulunduğu elim durumu; yıkılmış şehirleri, kayıp ilanlarını, peyderpey serbest bırakılan savaş esirlerini, açlıktan bitap düşmüş insanları, yiyecek karnelerini, maddi ve manevi imkânsızlıkları tüm çıplaklığıyla anlatmak için kullanıldı. Gottfried Benn'in 1948 yılında yazdığı *'Berlin'* adlı şiiri, Ruslar tarafından işgal edilen, yıkıma uğrayan ve medeniyet namına geriye hiçbir şeyin kalmadığı bir şehri tasvir etmekteydi (Karcher, 2006; 56). Benzer hislenişler Bertolt Brecht'in 1948 yılında kaleme aldığı *'Yurda Geldiğimde'* (*Als ich kam in die Heimat*) adlı şiirinde

* Burada kastedilen Hitler rejimi mensuplarının "Reichschrifttumskammer", "Reichssicherheitshauptamt", "Endlösung", "Judenfrage" gibi yanlış kelime türetmeleridir.

de görülmektedir. Ölü bir ülke ile karşılaşan Brecht, viraneye dönüşmüş Almanya'dan arda kalan enkaz yığınlarının dehşetini ve eski karanlık günlere duyulan kuşkuları dile getirmektedir (Karcher, 2006, 63). Enkaz altında kalmış şehirleri ve o şehirlerdeki sefaleti *Gruppe 47*'ye mensup bir yazar da şöyle tarif etmiştir: "*Deniz aşırı ülkelerden gelen içi şeker, pirinç, yağ, çikolata, kahve, sigara dolu bir care-paket gıpta edilen bir zenginlikti. Bazıları güç bela kurtardıkları pahalı porselen takımını biraz yağ ve bir konserve kutusu ete karşı değiştirmeye çoktan hazırdı. Karaborsalar ortaya çıkmış ve açlık dolaysıyla fuhuş yaygınlaşmıştı; yarım kilo ekmek için kolaylıkla bir gecelik aşk yaşanabilirdi. […] Kimsenin kaybedeceği bir şeyi yoktu*" (Friedrich, 1983). Ancak tüm bu enkaz yığınlara rağmen insanlarda yeni başlangıca dair büyük bir istek vardı. Almanlar, sefaletin kol gezdiği enkaz yığınları arasında buldukları kalıntılarla ihtiyaç duydukları şeyleri yapmaya (eski araba lastiklerinden ayakkabılar, silahlardan kaşık, miğferlerden tencere) ve böylece ihtiyaçlarını karşılamaya çalıştılar. Enkaz kadınlarının (Trümmerfrauen) moloz yığınlarından çıkarttıkları taşları yeniden kullanılmak için topladıkları gibi bu yeni edebiyata mensup olan yazarlar da 'dil enkazını' derleyip toplamaya ve bunlarla kendi yaralarını sarmaya gayret ettiler (Guntermann, 1999; 17). Fakat bu yeni başlangıç, siyasi görüşlerden tamamen arındırılmış değildi. Bir yandan Nazi geçmişi ile edebiyat düzleminde hesaplaşırken diğer yandan da Almanların en büyük siyasal sorunu olan "savaş suçunun kime ait olduğu" meselesini de konu edinmekteydi. Sosyalist hümanizm tandanslı *Der Ruf* dergisinin 15 Mart 1947 tarihli sayısında çıkan '*Genç Bir Almanın İtirafları'* başlıklı yazıda şöyle bir ibare yer almaktaydı: *"Ben, halkım ile birlikte işlediğimiz ve cezasını çekmeye hazır olduğumuz tüm cürümleri kabul ediyorum. Ben şunu kabul etmiyorum, bu dönemde işlenmiş tüm cürümlerin sebebi sadece Alman halkı değildir. Facia, tek bir ırka mal edilemeyecek büyüklüktedir. Ben inanıyorum ki bu ikinci büyük savaş yeni bir çağın doğum sancısıydı. Almanya'nın talihsizliği, böylesi bir savaşta geçmişin güçlerini geleceğinkine karşı temsil etmesiydi"* (Hinderer, 1994; 114). Bu durum, Almanların kendi suçlarını görmezden gelmeleri nedeniyle müttefik devletlerce tehlikeli bulunmuş ve nitekim 4 Nisan 1947 yılında *Der Ruf* dergisinin yayın hayatına son verilmiştir.*

İnşa edilmeye çalışılan bu yeni edebiyat, Almanların içinde bulundukları tarihsel durumun elemini ya da toplumsal sorunların vahametini terennüm etmenin yanı sıra, Nazi rejimi tarafından gadre uğratılan Yahudilerin acılarını dile getirerek Nazi ideolojisi ile yüzleşme/hesaplaşma işlevini de yerine getimiştir. Dönemin edebiyatçıları bu konuları kendi yapıtlarında farklı bağlamlarda işlemiştir. İlse Aichinger, 1948 yılında kaleme aldığı *Die größere Hoffnung* (*Daha Büyükçe Ümit*) adlı romanında İkinci Dünya Savaşı yıllarındaki Yahudi çocuklarının maruz kaldıkları insanlık dışı yaşamlarını konu edinmiştir (Aichinger, 2000). Elisabeth Langgaesser'in 1950 yılında yayımlanan *Märkische Argonautenfahrt* adlı romanı, farklı sebeplerden dolayı 1945 yılında Berlin'den kaçıp Anastasiendorf'taki bir Benedikt manastırına sığınan yedi kişinin hayatını konu edinmiştir. Nazi rejiminin sebep olduğu yıkımı ve Yahudilere yapılan soykırımı konu edi-

* Dergi, her ne kadar yeni bir kadro ve yeni bir siyasal duruş ile 1948 yılının Ocak ayında yayın hayatına geri dönse de pek bir başarı elde edemeyip 1949 yılında kesin olarak kapatılmış ve tarihin tozlu rafları arasındaki yerini almıştır. Bkz. Vaillant, 1978; 106-145.

nen bu roman, o dönemde yaşamış olan Almanların duydukları pişmanlıklarını ve içsel hesaplaşmalarını oluşturulan kurgu ve karekterler aracılığıyla işlemiştir. Nasyonal sosyalizm ile hesaplaşan bir başka yazar da Wolfgang Koeppen'dir. Koeppen, *Tauben am Gras (1951)*, *Das Treibhaus (1953)* ve *Der Tod in Rom (1954)* adlı romanlarında hem Nazi rejimindeki hastalıklı düşünce dünyasını hem de savaş sonrası başlayan siyasal ve sosyal durumu görünür kılmaya çalışarak Nazi geçmişiyle hesaplaşmıştır. Koeppen, özellikle *Tod im Rom* adlı eserinde Nazi zihniyetinin psikolojik ve sosyal psikolojik arka planlarını açıklamaya çalışmıştır. Öyle ki Alman filozof ve psikiyatrist Karl Jaspers, *Wohin treibt die Bundesrepublik (1965)* adlı eserinde Koeppen'nin bu romanından birçok pasaj anlatılayıp bunları felsefik olarak irdelemiştir (Hinderer, 1994; 131). Bununla birlikte Nasyonal sosyalizmin ideologya örgüsüne karşı kilise, üniversite gibi kurumların tutumunu konu edinen eserler de ortaya konmuştur. Rolf Hochhut'un *Stellvertreter (1963)*, Peter Weiss'ın *Die Ermittlung (1965)*, Günter Grass'ın meşhur üçlüsü *Die Blechtrommel (1959)*, *Katz und Maus (1961)*, *Hundejahre (1963)* ya da Alexander Kluge'nin *Lebensläufe (1962)* adlı eserleri bu hususi̇taki hesaplaşmaya örnek gösterilebilir (Hinderer, 1994; 134). Benzeri bir tutum Almanya'yı terk etmiş olan Yahudi yazarlarda da mevcuttu. Örneğin savaş sonrasında Almanya'ya geri dönen az sayıdaki Yahudi yazarlardan biri olan Ilse Blumenthal-Weiss'ın yapıtları, dil bakımından olmasa da, konu bakımından bu yeni edebiyata dâhil edilebilir.

Nazi rejimi ile olan bu hesaplaşma en çok savaş mefhumu üzerinden işlenmekte ve üretilen eserlerin çoğu savaşı ve savaş sonrası tecrübeleri konu edinmekteydi. Wolfgang Borchert, *Draußen vor der Tür (1947)* adlı draması uzun yıllar süren esaretten sonra yurduna dönen bir Alman askerinin yaşadığı bunalımı konu edinmekteydi. 26 yaşında hayata veda eden Borchert'ın bu umutsuzluk çığlığı, aynı zamanda daha özgür ve daha insani bir dünyaya duyduğu özlemin bir terennümüydü (Bandet, 2006; 134). 1972 yılında Nobel Edebiyat Ödülünü alan Heinrich Böll'ün *Wanderer kommst du nach Spa (1950)* adlı eseri, bu yeni edebiyatın ortaya koyduğu ve savaşı konu edinen en popüler yapıttı (Kovar, 2001; 47). Alman edebiyatına yeni bir soluk getiren Heinrich Böll, hemen hemen bütün eserlerinde savaş sonrası Alman gerçekliğini yansıtmaya çalışarak toplumun bireye enjekte etmeye çalıştığı manipülasyonlara karşı durmayı ve bir ötekinin yaşam ve düşünce alanlarına saygı duymayı işledi. Edebiyat mahfillerince yeni kurulan Federal Almanya'nın vicdanı olarak kabul edilen Böll, bu bakımdan Nazi yönetiminin sebep olduğu yıkımların üstesinden gelmeyi başaran savaş sonrası Alman edebiyatının en büyük yazarıdır (Bandet, 2006; 138).

Enkaz edebiyatı, Nazi rejiminin kurbanları arasında sadece Yahudilerin ve diğer milletlerin değil, aynı zamanda Almanların da yer aldığını anlatmaktaydı (Frey, 2006; 7-22). Birçok yazar, ideolojik bir tutuma yer vermeksizin insancıl bir duruş ve gerçekçi bir tasvirle, Nazilerin Yahudiler ve savaşa katılan diğer uluslar kadar Almanlara da zarar verdiklerini ifade etmeye çalıştı (Kyora, 2007; 54). Bilhassa Heinrich Böll, kaleme aldığı hikâyelerinde savaşta oğlunu kaybeden Alman bir babayı ya da atılan bombalar neticesinde annesini yitiren Alman bir kız çocuğunu Nazilerin kurbanları arasında göstermekteydi (Böll, 1985; 29). Nitekim Böll'ün tüm eserlerine rengini veren unsur, onun bu dünya görüşüydü. Böll'e göre, dünya, sisteme hâkim ve tuzu kuru olan "yukarıda-

kiler" ile sistem tarafından dışlanan, hor görülen ve kirletilen "alttakiler" arasında ikiye bölünmüştür. Kendisini "alttakiler" ile özdeşleştiren Böll, tüm dünyaya alt sınıfa mensup olan 'iyi Almanlar' ile üst sınıfa mensup olan 'Naziler' arasındaki ayırımı göstermeye çalışmıştır (Neuhaus, 1999; 54). Böylelikle bir taraftan Almanlara yönelik isnat edilen "kollektif suç" (Kollektivschuld) tezini çürütmek, diğer taraftan da yeni kurulan Federal Almanya'yı edebiyat ve kültür aracılığıyla Batı medeniyetine yeniden entegre etmek istemiştir (Kyrora, 2007; 55).

Savaş edebiyatına konu olan bir diğer unsur da Alman askerlerinin düşman kamplarındaki esaretleriydi. Birçok roman ve hikâyeye konu olan savaşın dehşeti, esir kamplarının sembolü haline gelen Stalingrad üzerinden işlenmeye çalışıldı (Stepanova, 2009; 116). Heinrich Gerlach'ın *Die verratene Armee (1955)*, Heinz G. Konsalik'in *Der Arzt von Stalingrad (1956)*, Fritz Wöss'ün *Hunde wollt ihr ewig leben? (1958)*, Willy Heinrich'in *Das geduldige Fleisch (1955)*, Gerd Leding'in *Die Stalinorgel (1955)* adlı eserleri bu edebiyat türüne örnek olarak gösterilebilir. Fakat Federal Almanya'daki sosyo-ekonomik ve siyasi yapının 1950'li yılların ortalarından itibaren güçlenmesi ve halkın refah seviyesinin yükselmesi nedeniyle 1960'ların başından itibaren genel anlamda savaş romanlarına duyulan ilgi azalmaya başladı. Federal Almanya'nın ekonomik gücü ve yükselen itibarı, Almanlarda savaş yıllarını konu edinen roman ve hikâyelerden ziyade "öğretici kitaplara" duyulan ilginin artmasına neden oldu (Pfeifer, 1981; 49). Bu gelişmeler neticesinde1965'ten itibaren edebiyata duyulan genel ilgi azaldı ve halkın yeni dönemin ruhunu yansıtan sosyo-ekonomik, sosyal-psikolojik ve eleştirel kitaplara rağbeti arttı. Böylece eski ünlü edebiyatçıların eserlerinden ziyade Theodor Adorno, Walter Benjamin, Alexander Mitscherlich ve Jürgen Habermas gibi düşünürlerin kitapları okunmaya ve tartışılmaya değer bulundu (Hinderer, 1999; 135).

V. **SONUÇ**

Soğuk savaş döneminin kendine özgü koşulları, Amerika'nın Almanya'yı kendi safına çekmek istemesi, Almanya'nın iktisadi kalkınması vb. nedenlerden dolayı Alman halkı Nazi rejimi ile sosyo-politik olarak yüzleş(e)memiştir (Meyer, 1988; 19). Savaştan sonra Alman halkında Nazi rejiminin sebep olduğu yıkım ve soykırımlara dair derin bir yas ya da melankoliye varacak bir üzüntü yaşanmamıştır (Mitscherlich, 1967; 37). Çünkü Alman halkı Nazi dönemini, seçilmiş bir halk olmanın geçici gururunu yaşamasına rağmen, bir çocukluk hastalığı gibi idrak etmiştir (Mitscherlich, 1967; 25). Bundan dolayı psikanalizci Margarete Mitscherlich, Almanların *"yas tutma kabiliyetsizliği"* yaşadıklarını ileri sürmüş ve Almanların vuku bulmuş onca korkunç olayı kendilerinden uzak tutmalarını üç sebebe bağlamıştır: 1) hissi donukluk, 2) şimdinin üstesinden gelebilmek adına geçmişi bastırmak ve 3) geçmişi yok sayan manik bir tutum ile yeni bir başlangıç yapmaya öncelik tanınmak (Mitscherlich, 1987; 39). Oysa psikanalizin kurucusu olan Freud, *'hatırlamak'* (erinnern), *'tekrar etmek'* (wiederholen) ve *'iyice incelemek'* (durcharbeiten) yöntemleri sayesinde insanların bastırılmış geçmişleriyle yüzleşmeleri gerektiğini 1930'lu yıllarda ortaya koymuştu (Freud, 1975; 207). Fakat Almanlar bu şekilde hareket etmeyip içinde bulundukları zor şartların üstesinden gelmeye ve 1950'li yılların

ikinci yarısından itibaren yükselen refah seviyesi ile birlikte *'kültürel hayatlarını'* devam ettirmeye çalıştılar (Manthey, 1977; 12).

Adorno 1950 yılında kaleme aldığı *"Auferstehung der Kultur in Deutschland"* (*Kültürün Almanyada Yeniden Dirilişi*) makalesinde Almanların bu tutumunu analiz eder ve bu durumu entelektüellerin siyasal alandan estetiğin parıltılı alanına geçmeleri olarak adlandırır (Adorno, 1985; 20-33). Eugen Kogon'un *Der SS-Staat (1947)* ve Karl Jaspers'ın *Die Schuldfrage (1947)* adlı çalışmaları bu tutuma geliştirilen birer eleştiridir. T. Adorno, *"Was bedeutet: Aufarbeitung der Vergangenheit"* (*Geçmişin İşlenmesi Ne Demektir*) adlı konferansında "aydınlanmanın/arınmanın ancak geçmiş ile hesaplaşmaktan geçtiğini" ileri sürmüştür (Adorno, 1970; 20). Nazi Almanyası ile yüzleşen bir başka isim de Hannah Arendt'tir. "Ne yeterince cezalandırmanın, ne de hiçbir şekilde affetmenin mümkün olmadığı suçlar" olarak tanımladığı soykırım suçunun sıradanlaşmaması için gayret göstermiş olan Arendt'in, Eichmann Davası'na binaen kaleme aldığı Kötülüğün Sıradanlığı adlı eseriyle dönemin ruhunu ve Almanların tutumunu irdelemeye çalışmıştır. Nazi döneminde Yahudilerin gettolara ve toplama kamplarına naklinden sorumlu Otto Adolf Eichmann'ın İsrail Gizli Örgütü tarafından 1960 yılında yakalanmasının ardından İsrail'de yargılanıştır. Bu yargılanma sürecinde Eichmann, "yasalara bağlı bir vatandaşın görevleri arasında kabul ettiği şeyleri yaptığını, sadece amirlerinin emirlerine göre hareket ettiğini, yasalar çerçevesinde kalmaya her zaman özen gösterdiğini" söylemiştir. Eichmann'ın anlattıklarından hareketle Arendt, Nazi Almanya'sında Hitler'in emirlerine karşı eleştirel bir tutum takınmadan bunların "iyi" ya da "kötü" olduğuna bakılmaksızın yerine getirildiğini ve bu nedenle o dönemdeki Almanların her türlü ahlaki sorumluklarını bir kenara bırakarak tüm kötülükleri yerine getirilmesi gereken birer sıradan görev olarak gördüklerini ileri sürmüştür. Arendt'in nazarında Nazi döneminde aktif olan Almanlar, "ötekine" karşı hiçbir ahlaki sorumluluk taşımayan bir çarkın dişlileri gibi işlev görmüşlerdir (Arendt, 2009; 154-158). Yahudi soykırımıyla ilgili tartışmalarda insanları duygusallaşmaya karşı uyararak patetik bir tutumun işlenilen suçların ağırlığını hafifleteceğini savunan Arendt'e göre Yahudilere yönelik işlenen suçlarda "kolektif bir suçtan" bahsetmek mümkündür.

Fakat gerek Nazi Almanya'sı gerek de II. Dünya Savaşı sonrası Almanya'sının sosyo-politik sorunlarıyla yüzleşen ve bu yaşanmışlıkları konu edinen alan edebiyat olmuştur. "Enkaz edebiyatı" olarak adlandırılan bu yeni akım, Nazi rejiminin sebep olduğu yıkımı ve milyonlarca insana yaşattığı zulmü işleyerek bu totaliter sistem ile yüzleşmeyi denemiştir. Dönemin edebiyatçıları, iç bükey olarak Alman toplumun içinde bulunduğu tarihsel durumu konu edinip eleştirel bir şekilde kendi yaralarını sarmaya çalışırken, dış bükey olarak da dünyaya Almanların da Nazi kurbanları arasında yer aldıklarını ve savaş sonrasındaki yeniden şekillenmekte olan dünya sisteminde barışçıl dünya milletleri arasında yerlerini almak istedikleri mesajını vermeye çalışmışlardır. Dönemin yazarları, savaş sonrası Almanya'nın içinde bulunduğu elim durumun; yıkılmış şehirleri, kayıp ilanlarını, zayıflıktan kemikleri görünen insanları, peyderpey salınan savaş esirlerini, karaborsa zamanlarını, yiyecek karnelerini, fuhuş ve imkânsızlığı ve Nazi Almanya'sının Yahudilere yaptıkları soykırımı tüm çıplaklığıyla anlatmak için edebiyatı kullanmıştır.

Savaş sonrası inşa edilen bu yeni Alman edebiyatını önemli kılan bir başka unsur

da benzer yıkımlar yaşamış milletlere bir tecrübe ve ilham kaynağı oluşturmasıdır. Örneğin Çinli yazarlar, Kültür Devrimi (1966-1976) sonrasında uğradıkları yıkımın üstesinden gelebilmek ve o dönemi idrak etmiş insanların yaşadıkları acıları resmedebilmek için edebiyattan istifade etmiştirler (Yi Zang, 2007; 13). Çinli edebiyatçılar, "mucize edebiyatı" olarak adlandırdıkları bu süreçte, Almanya'nın II. Dünya Savaşı sonrasında oluşturulan enkaz edebiyatını örnek almıştırlar. Alman edebiyatına dikkat kesilmiş olan Çinli Germanistler, enkaz edebiyatı dönemini incelemiş ve Almanların tecrübe ettikleri II. Dünya Savaşı sonrası gelişmelerle kendi yaşadıklarını özdeşleştirmiştirler (Hu Qiuhuas, 1991).

KAYNAKÇA:

Abelshauser, W. (2011) : Deutsche Wirtschaftsgeschichte von 1945 bis zur Gegenwart, 2. Auflage, München: C.H. Beck Verlag.

Adorno, T. W. (1970): Erziehung zur Mündigkeit. Vortraege und Gespraeche mit Hellmut Becker, hrsg. von Gerd Kadelbach, Frankfurt am Main: Shurkamp Verlag.

Adorno, T. W. (1985): Auferstehung der Kultur in Deutschland? (1950), in ders.: Kritik. Kleine Schriften zur Gesellschaft. Frankfurt am Main: Shurkamp Verlag.

Aichinger, I. (2000): Die größere Hoffnung, Frankfurt am Main: Fischer Verlag.

Allemann, Fritz R. (1956): Bonn ist nicht Weimar, Köln: Kiepenhauer & Witsch Verlag.

Alver, K. (2004). "Edebiyatın Sosyolojik İmkânı" Edebiyat Sosyolojisi, (Der.) Köksal Alver, Ankara: Hece Yayınları.

Alver, K. (2011): Berna Moran ve Edebiyat Sosyolojisi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 26, s.63-72.

Anar, T./ Özbay, F. (2013): Edebiyat Sosyolojisi Bağlamında Osmanlı'dan Günümüze Türk Şiirinde Dilenme ve Dilenciliğe Genel Bir Bakış, FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi, S. 2, s. 1-28.

Andersch, A. (2004): ''Die deutsche Literatur in der Entscheidung (1947)'', in: Essayistische Schriften, Bd. I., Zürich: Diogenes Verlag.

Arendt, H. (2009): Kötülüğün Sıradanlığı, Çev., Özge Çelik, İstanbul: Metis Yayınları.

Aydın, E. (2009). Edebiyat-Sosyoloji İlişkisinde Sosyolojik Kaynak ve Ölçütler', Turkish Studies, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 4 /1-I Winter 2009, pp. 357-370.

Aytaç, G. (2005): Çağdaş Alman Edebiyatı, Ankara: Doğu-Batı Yayınları.

Bandet, J.-L. (2006): Alman Edebiyatı, Ankara: Dost Kitabevi.

Berghoff, H./ Vogel, J. (Hg.) (2004): Wirtschaftsgeschichte als Kulturgeschichte: Dimensionen eines Perspektivwechsels, Frankfurt am Main: Campus Verlag.

Blamberger, G. (1985): Versuch über den deutschen Gegenwartsroman, J. B. Metzlersche Verlagsbuchhandlung.

Bormann, A. V. (2006): Frühe Nachkriegslyrik, in: Geschichte der deutschen Literatur von 1945 bis zur Gegenwart, hrsg. von Wilfried Barner, 2. Auflage, München: C.H. Beck Verlag.

Böll, H. (1985): ''Bekenntnis zur Trümmerliteratur (1952), in: Zur Verteidigung der Waschküchen. Schriften und Reden 1952-1959, München: Deutscher Taschenbuch-Verlag.

Brochert, W. (1986): Das Gesamtwerk, Hamburg: Rowohlt Verlag.

Can, B./ Özbay, F. (2014): '' Edebiyata Sosyolojik Bakmak: Mustafa Kutlu'nun "Uzun Hikâye" Adlı Eserindeki Anlamlar Ve İdeolojik Yansımalar'', Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 39, Ocak 2014, s. 61-72.

Cuma, A.(2009): "Edebiyat Sosyolojisi ve Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Konya 2009, Sayı. 22, s. 81-94.

Echternkamp, J. (2013): Die Bundesrepublik Deutschland 1945/49-1969, Paderborn u.a.: Schöningh Verlag.

Erdem, S. (1982): Sosyoloji, 6. Baskı, İstanbul: Fil Yayınevi.

Erkal, E. M. (1987): Sosyoloji, 3. Basım, İstanbul: Der Yayınları.

Erker, P.(1990): Ernährungskrise und Nachkriegsdeutschland, Stuttgart: Clett-Cotta Verlag,

Esselborn, K. (1986): ''Neubeginn als Programm'', in: Literatur in der Bundesrepublik bis 1967, hrsg. von Ludwig Fischer, München: Deutscher Taschenbuch Verlag.

Fischer, L. (1986): Literatur in der Bundesrepublik Deutschland bis 1967, München: Deutscher Taschenbuch Verlag.

Frei, N. (2006): Das dritte Reich im Bewusstsein der Deutschen, München: Deutscher Taschenbuch Verlag.

Freud, S. (1975): Studienausgabe. Ergaenzungsband, Frankfurt am Main: Shurkamp.

Frevert, U. (1986): Frauen-Geschichte: Zwischen Bürgerliche Verbesserung und Neuer Weiblichkeit, Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.

Friedrich, H. (1983): Schloss Neuschwanstein und eine Fuhre Dichte. Ein Kapitel literarischer Zeitgeschichte. Aus dem Leben einer schreibenden Generation: Wie die Gruppe 47 entstand, in: Reinischer Merkur, 11. 11. 1983.

Gallus, A. (2008): Zäsuren in der Geschichte der Bundesrepublik, in: Hans- Peter Schwarz (Hg.) (2008): Die Bundesrepublik Deutschland. Eine Bilanz nach 60 Jahren, Köln/Weimar/Wien: Böhlau Verlag.

Görtemaker, M. (1999): Geschichte der Bundesrepublik Deutschland, München: C.H. Beck Verlag, S. 159; Allexander Gallus (2008): Zäsuren in der Geschichte der Bundesrepublik, in: Hans- Peter Schwarz (Hg.) (2008): Die Bundesrepublik Deutschland. Eine Bilanz nach 60 Jahren, Köln/Wiemar/Wien: Böhlau Verlag.

Graf, W. (2004): Der Sinn des Lebens. Modi der literarischen Rezeptionskompetenz, Münster: LIT Verlag.

Guntermann, G.e (1999): Einige Stereotype zur Gruppe 47, in: Stephan Braese (Hg.), Bestandaufnahme: Studien zur Gruppe 47, Berlin: Erich Schmit Verlag.

Habbe, C. (2002): Der zweite lange Marsch, in: Die Flucht: Über die Vertreibung der Deutschen aus dem Osten, hrsg. von Stefan Aust/ Stephan Burgdorff, Stuttgart/München: DVA Verlag.

Hegel, G.W.F. (1991): Hukuk Felsefesinin Prensipleri (1821), Çev. Cenap Karakaya, İstanbul: Sosyal Yayınlar.

Hinderer, W. (1994): Arbeit an der Gegenwart. Zur deutschen Literatur nach 1945, Würzburg: Könighausen&Neumann Verlag.

Hocke, Gustav R. (1946): ''Deutsch Kalligraphie oder: Glanz und Elend der deutschen Literatur'', in: Ruf, H 7, Nov. 1946.

Kabaklı, A. (1985): Türk Edebiyatı, I. Cilt, 6. Baskı, İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı.

Karabulut, M. (2012) "Edebiyatın Sosyolojik İmkânı Açısından Keşanlı Ali Destanı'nın İncelenmesi", Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Adıyaman 2012, S. 5, s. 89-99.

Karcher, S. (2006): Sachlichkeit und elegischer Tonn. Die spaete Lyrik von Gottfried Benn und Bertold Brecht. Ein Vergleich, Würzburg: Königshausen Verlag.
Karlsch, R. (1993): Allein bezahlt? Die Reparationsleistungen der SBZ/DDR 1945-53, Berlin Christioph Links Verlag.
Karpat, K. H. (1971): Çağdaş Türk Edebiyatında Sosyal Konular, 2. Baskı, İstanbul: Varlık Yayınevi.
Kırtıl, G. (2012): Edebi Metinlerin Sosyolojik İmkânı Üzerine Farklı Yaklaşımlar, Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl:5 Sayı:10, Aralık 2012, s. 291-312.
Klenner, H. (1982): "Preußische Eule oder gallischer Hahn? Hegels Rechtsphilosophie zwischen Revolution und Reform", in: Preußische Reformen -Wirkungen und Grenzen. Sitzungsberichte der Akademie der Wissenschaften der DDR, Nr. 1, Berlin: Akademie Verlag.
Klönne, A. (2008): Die unmittelbaren Nachkriegsjahre (1945-1949), in: Roland Roth/ Dieter Rucht (Hg.): Die sozialen Bewegungen in Deutschland seit 1945, Frankfurt am Main: Campus Verlag.
Kovar, J. (2001): Antikriegsprosa in Ost und West: Heinrich Bölls Kurzgeschichte Wanderer kommst du nach Spa… und Franz Frühmanns Novelle Kameraden im Vergleich, in: Schuld und Sühne? Kriegserlebnis und Kriegsdeutung in deutschen Medien der Nachkriegszeit (1945-1961), hrsg. von Ursula Heukenkamp, Amsterdam: Rodopi Verlag.
Köksal A. (2011): Berna Moran ve Edebiyat Sosyolojisi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 26, S.63-72.
Köksal, A. (2004): Edebiyat Sosyolojisi, Ankara: Hece Yayınları.
Kösemihal, N. Ş., (1968), 'Yurdumuzda Edebiyat Sosyolojisiyle İlgili Araştırmalar', Sosyoloji Dergisi, s. 20 ve 21.
Kurtkan, Â. (1980): Sosyoloji, 3. Basım, İstanbul: Filiz Kitapevi.
Kyora, S.(2007): ''Swing, Film, Hemingway, Politik: stinkt mich an.'' Die Neupositionierung der westdeutschen Literatur zwischen 1945 und 1960, in: Modernisierung als Amerikanisierung? Entwicklungslinien der westdeutschen Kultur 1945-1960, hrsg. von Lars Koch, Bielefeld: transcript Verlag.
Kyora, S. (2007): ''Swing, Film, Hemingway, Politik: stinkt mich an.'' Die Neupositionierung der westdeutschen Literatur zwischen 1945 und 1960, in: Modernisierung als Amerikanisierung? Entwicklungslinien der westdeutschen Kultur 1945-1960, hrsg. von Lars Koch, Bielefeld: transcript Verlag, S. 45-63, hier S. 46.
Laufer, J. (2002): Politik und Bilanz der sowjetischen Demontagen in der SBZ/DDR 1945-1950, in: Rainer Karlsch/ Jochen Laufer (Hg.): Sowjetische Demontagen in Deutschland 1944-1949: Hintergründe, Ziele und Wirkungen, Berlin: Duncker&Humblodt.
Lobensommer, A. (2010): Die Suche nach Heimat, Frankfurt am Main: Peter Lang Verlag.
Manthey, J. (1977): Zurück zur Kultur/ Die Wiedergeburt des nationalen Selbstgefühls aus dem Geist der Tragödiei in: Literaturmagazin 7, hrsg. von N. Born/ J. Manthey, Reinbek bei Hamburg: Rowohlt Verlag.
Mausbach, W. (1996): Zwischen Morgentau und Marshall. Das wirtschaftspolitische Deutschlandkonzept der USA, 1944-1947, Düsseldorf: Droste Verlag.
Mayer, H. (1988): Die umerzogene Literatur. Deutsche Schhriftsteller und Bücher 1945-1967, Berlin: Siedler Verlag.
Mitscherlich, A./ Mitscherlich, M. (1967): Die Unfähigkeit zu trauen, München: Piper Ver-

lag.
Mitscherlich, M. (1987): Erinnerungsarbeit. Zur Psychoanalyse der Unfähigkeit zu trauen, Frankfurt am Main: Fischer Verlag.
Moran, B. (1991): Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 1, İstanbul: İletişim Yayınları.
Moran, B. (2002): Edebiyat Kuramları ve Eleştiri, İstanbul: İletişim Yayınları.
Müller, R. (2000): Vergebliche Forderungen, in Allgemeine Zeitung vom 13. Juni 2000.
Negt, O./ Kluge, A. (1981): Geschichte und Eigensinn, Frankfurt am Main: Shurkamp Verlag.
Neitmann, K./ Laufer, J. (Hg.) (2014): Demontagen in der Sowjetischen Besatzungszone und in Berlin 1945 bis 1948, Berlin: Berliner Wissenschafts-Verlag.
Neuhaus, V. (1999): Günter Grass, Die Blechtrommel: Interpretation, München: Oldenbourg Verlag.
Noack, Hans-J. (2006): Die Geteilte Heimat, in: Die 50er Jahre. Vom Trümmerland zum Wirtschaftswunder, hrsg. von Georg Bönisch, Klaus Wiegrefe, München: Deutsche Verlags-Antstalt.
Pfeifer, J. (1981): Der deutsche Kriegsroman 1945-1960, Berlin: Cornelsen Verlag.
Pierenkemper, T. (2009): Regionen und regionale Industrialisierung: zur wirtschaftlichen Entwicklung ostmitteleuropäischer Regionen im 19. Jahrhundert, Aachen: Shaker Verlag.
Prollius, Michael V. (2006): Deutsche Wirtschaftsgeschichte nach 1945, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht Verlag.
Qiuhuas, H. (1991): Literatur nach der Katastrophe, Frankfurt am Main: Peter Lang Verlag.
Richter, Hans W. (1962): Fünfzehn Jahre…in: Almanach, Reinbeck bei Hamburg: Rowohlt Verlag.
Safa, P. (1979): Sanat Edebiyat Tenkit, İstanbul: Ötüken Yay.
Schröter, H. G. (2000): Von der Teilung zur Wiedervereinigung 1949-2004, in: Michael North (Hg.): Deutsche Wirtschaftsgeschichte. Ein Jahrtausend im Überblick, München: H.C. Beck Verlag.
Schulze, W. (1989): Deutsche Geschichtswissenschaft nach 1945, München: Deutscher Taschenbuch-Verlag.
Schwarz, M. (2004): Vertriebene und Umsiedlerpolitik. Integrationskonflikte in den deutschen Nachkriegsgesellschaften und die Assimilationsstrategie in der ZBS/DDR 1945 bis 1961, München: Oldenbourg Verlag.
Stepanova, E. (2009): Den Krieg beschreiben. Der Vernichtungskrieg im Osten in deutscher und russischer Gegewartsprosa, Bielefeld: transcript Verlag.
Stephan B. (2001): Die andere Erinnerung, Jüdische Autoren in der westdeutschen Nachkriegsliteratur, Berlin: Philo Verlag.
Stiepani, U. (1999): "Die Dachauer Prozesse und ihre Bedeutung im Rahmen der Alliierten Strafverfolgung von NS-Verbrechen", Gerd R. Ueberschär (Hg.), Der Nazionalsozialismus vor Gericht. Die Alliierten Prozesse gegen Kriegsverbrecher und Soldaten, Frankfurt am Main: Fischer Verlag, S. 227-239.
Storck, J. W. (1988): Günter Eich, Marbacher Magazin 45/1988.
Swingewood, A. (1972). "Introduction: Sociology and Literature." The Sociology of Literature. (Ed.) Diana Laurenson, Alan Swingewood. London: Granada Publishing.
Şakar, C. (2008): "İdeoloji ve Sanat", İdeoloji içinde, Ed. Kenan Çağan, Ankara: Hece Yay.
Taylor, F. (2011): Zwischen Krieg und Frieden: die Besetzung und Entnazifizierung Deutsc-

hlands 1944-1946, Darmstadt: Berlin Verlag.
Theile, M. (2006): Aufbruch ins Gestern, in: Georg Bönisch, Klaus Wiegrefe (Hg.): Die 50er Jahre. Vom Trümmerland zum Wirtschaftswunder, München: Deutsche Verlags-Anstalt.
Trittel, G. J. (1990): Hunger und Politik. Die Ernährungskrise in der Bizone (1945-1949), Frankfurt am Main: Campus Verlag.
Uhl, M.s (2009): Die Teilung Deutschlands. Niederlage, Ost-West-Spaltung und Wiederaufbau 1945-1949, Berlin- Brandenburg: be.bra Verlag.
Uygur, Mermi (1985): İnsan Açısından Edebiyat, İstanbul: Remzi Kitapevi.
Vaillant, J. (1978): Der Ruf. Unabhängige Blätter der jungen Generation (1945–1949). Eine Zeitschrift zwischen Illusion und Anpassung, München: De Gruyter Verlag.
Vogel, W. (1981): Akten zur Vorgeschichte der Bundesrepublik Deutschland 1945-1949, Band 5., München: Oldenbourg Verlag.
Weinke, A. (2006): Die Nürnberger Prozesse, München: C.H. Beck Verlag,
Weyrauch, W. (1989): Tausend Gramm. Ein deutsches Bekenntnis in dreissig Geschichten aus dem Jahr 1949, Reinbeck bei Hamburg: Rowohlt Verlag.
Wille, M. (1993): Entnazifizierung in der Besatzungszonen Deutschlands 1945-1948, Magdeburg: Block Verlag.
Winkel, H. (1982): Wirtschaftsgeschichte Deutschlands 1945-1965, in: Willi Albers (Hg.): Handwörterbuch der Wirtschaftswissenschaft, Stuttgart: Gustav Fischer Verlag.
Wolfrum, E. (2002): Geschichte als Waffe. Vom Kaiserreich bis zur Wiedervereinigung, Göttingen: Vandenhoeck&Ruprecht.
Yazıcı, H. (2009): Edebiyat Sosyolojisine Toplu Bir Bakış Sosyolojinin Tanımı ve Diğer İlimlerle İlişkisi, Sosyoloji Konferansları Dergisi: Sayı 3, 2009, S. 41-52.
Zang, Y. (2007): Rezeptionsgeschichte der deutschsprachigen Literatur in China von den Anfaengen bis zur Gegenwart, Frankfurt am Main: Peter Lang Verlag.

ÖZET

EDEBİYAT SOSYOLOJİSİ BAĞLAMINDA II. DÜNYA SAVAŞI SONRASI ALMAN EDEBİYATI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Bu makalede, II. Dünya Savaşı sonrasında Almanya'nın sosyal, siyasal ve ekonomik sorunlarına yer verilecek ve her alanda yeni bir başlangıç yapan Almanların edebiyat alanında yaptıkları yeni biçim ve içerik arayışları tartışılacaktır. Birinci kısımda edebiyatın sosyolojik imkânı üzerine durulurken ikinci kısımda Almanya'nın savaş sonrasındaki sosyo-politik ve ekonomik durumu gözler önüne serilecek ve üçüncü kısımda ise savaş sonrası Alman edebiyatının biçim ve konu seçimindeki yenilikçi tutum irdelenecektir. Bu yenileşme döneminde edebiyat, bir yandan Nazi yıllarının sebep olduğu yıkım ile hesaplaşma olarak görülürken, diğer yandan da "geçmişin işlenmesi" (Erinnerungsarbeit) ve yeni değerlerin savunulması işlevi görmüştür. Makale, çevresel koşulların edebiyatı nasıl şekillendirdiği üzerine durmakta ve edebiyatın dönemin sosyo-politik durumuna dair bir veri-hazinesi olabileceği göstermeye çalışmaktadır. Bu bakımdan makalenin temel kabulü, edebiyatın toplumdan beslendiği gibi toplumun da edebiyattan okunabilirliğidir.

Anahtar Kelimeler: II. Dünya Savaşı; Almanya; edebiyat sosyolojisi; enkaz edebiyatı

ABSTRACT

AN ANALYSIS OF POST WWII GERMAN LITERATURE WITHIN THE CONTEXT OF LITERATUR SOCIOLOGY

In this article, the social, political and economic problems of the post -World War II Germany will be addressed and the pursuit of new form and content Germany, which made a beginning in every field, practiced in the field of literature will be discussed. In the first section, the sociological possibility of literature will be emphasized, in the second section the socio-political and economic status of Germany in the post-war period will be presented and in the third section the modernist attitude in the choice of form and subject of post war German literature will be studied. In this innovation period, on the one hand literature was regarded as a settling account with destruction caused by Nazi years and on the other hand it functioned as the "processing of the past" (Erinnerungsarbeit) and the defense of new values. The article puts emphasis on how environmental conditions shape literature and it attempts to demonstrate that literature may be a mine of data concerning socio-political condition of the period. In this regard, the basic acceptance of the article is that society can be read through literature as literature is nourished by society.

Key Words: Second World War; Germany; literature sociology; literature of wreck